

Słowo wstępne

Niniejszy tom zawiera opracowania powstałe w toku prac w ramach programu badawczego (grantu) „Społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939”, realizowanego w Instytucie Historii PAN. W ramach tego programu, którego koordynatorem był niżej podpisany, temat: „Państwo i społeczeństwo” był przedmiotem badań oraz konferencji, organizowanej bezpośrednio przez niego i zagajonej referatem wstępnym. Obok tego tematu nad wieloma różnymi zagadnieniami pracowały inne zespoły, których wyniki badań są publikowane w tomach z serii „Metamorfozy społeczne”.

Referat zagajający otwiera ten zbiór opracowań. Był on pomyślany jako prospekt, plan pracy i wstępny zapis syntetycznego ujęcia problemu, które jest celem całego programu. Między perspektywami i planami badawczymi a rzeczywistością zawsze istniały i będą istniały różnice, toteż zarysowany program tylko w pewnej mierze, niekiedy w trybie przykładowym, znalazł odbicie w opublikowanych tu opracowaniach. Było to zresztą do przewidzenia, ponieważ żaden program badawczy nie może nie liczyć się z zainteresowaniami historyków i możliwościami badawczymi: kadrowymi, czasowymi, organizacyjnymi itd. W toku prac i dyskusji przekonaliśmy się zresztą, że zainteresowanie tematem „Państwo i społeczeństwo w latach 1918–1939” jest w polskich ośrodkach naukowych bardzo duże i obiecujące, dotyczy to również innych czynników składowych generalnego tematu „Społeczeństwo Polski międzywojennej”.

Następujące po tekście zagajającym artykuły zostały uszeregowane w kolejności podstawowych tematów badawczych. Zaczynamy od problematyki prawnej, którą reprezentuje tylko jeden artykuł, dotyczący istotnych zagadnień konstytucyjnych (**Maciej Wojtacki**); nie udało się jednak uzyskać pracy, która by syntetycznie ujmowała problematykę prawa jako demiurga i regulatora społeczeństwa i jego struktur. Do problematyki prawnej wracamy niżej przy kwestiach społecznych (artykuł **Piotra Grzebyka**). Następnie

przechodzimy do administracji państwowej (**Janusz Mierzwa, Przemysław Olstowski**) i do pozostającego pod jej przemożnym naciskiem samorządu (**Regina Pacanowska, Hanna Kozińska-Witt**). Wielkie zagadnienie roli społecznej wojska znalazło odbicie w pracy stanowiącej owoc długoletnich badań i opartej na wydanych już książkach (**Jan Kęsik**), uzupełnionej przez *case study* z południowego Podlasia (**Paweł Borek**). Zagadnienie oddłużenia, najistotniejsze dla rolnictwa, a pozostające u zbiegu polityki gospodarczej i społecznej, porusza artykuł **Robert Jastrzębskiego**. Politykę społeczną opracował autor, który te sprawy badał w szerokim zakresie (**Paweł Grata**). Artykuł **Karola Chylaka** omawia bardziej szczegółowo jeden z elementów polityki społecznej – ubezpieczenie od bezrobocia. **Paweł Grzebyk** analizuje prawne unormowania zatargów zbiorowych. Kolejne dwa artykuły poświęcone zostały działalności państwa w dziedzinie stosunków społecznych od strony pracodawców i robotników na przykładzie lokalnym (**Edyta Majcher-Ociesa, Elżbieta Słabińska**), a następne problematyce kobiet (**Joanna Dufurat, Renata Knyspel-Kopec**) – zagadnieniu łączącym się i z polityką społeczną oraz kształtowaniem społeczeństwa, i z polityką obozu rządzącego w ogóle. **Joanna Urbanek** przedstawia pomoc dla kombatantów w latach 1920–1926. Problematykę społeczno-naukową i intelektualną reprezentują: praca szkicująca stosunki między państwem a środowiskiem akademickim (**Dorota Zamojska**) oraz przedstawiająca sanacyjną „politykę historyczną” (**Paweł Duber**). Niezmiernie skomplikowane i wielostronne zagadnienia narodowościowe reprezentują: praca syntetyczna dotycząca kwestii żydowskiej (**Grzegorz Krzywiec**) oraz opracowanie fragmentu kwestii białoruskiej (**Barbara Góra**).

Niniejszy tom przynosi materiał, który udało się nam uzyskać w stosunkowo krótkim okresie (w latach 2010–2012) i któremu daleko do wyczerpania całego zagadnienia, ale sądzę, że te cząstkowe wyniki będą tylko pierwszym przystankiem na drodze do uzyskania w miarę pełnego syntetycznego obrazu społeczeństwa Polski międzywojennej, odpowiadającego naszym obecnym możliwościom źródłowym i interpretacyjnym, znacznie rozleglejszym niż w chwili, gdy w 1973 r. niżej podpisany wydał książkę *Spółczesność Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, od której ustaleń wychodzi w swym zagajającym artykule, poddając je pewnej rewizji

Janusz Żarnowski